

De Pantanal

Gerard Ouweneel

Moerasbuizerds hebben een voor een roofvogel wat ongewone 'casarca-achtige' kleur. In de Pantanal zijn ze vaak te vinden bij poelen.

Foto: Gert Huyzers.

Zuid-Amerika herbergt rond de 3100 vogelsoorten. Dat is inclusief de ver over de driehonderd soorten afkomstig uit Noord-Amerika die afzakken naar het zuiden om er te overwinteren. Dat betekent dat ruim dertig procent van de vogelsoorten van deze wereld, te vinden is in Midden- en Zuid-Amerika, in het neotropische gebied. Vogelaars die bezig zijn met een wereldlijst van door henzelf waargenomen soorten, kunnen zich dus niet veroorloven het continent links te laten liggen. Doen ze dat wel, dan raken ze ver achter op collega's die wel regelmatig afreizen naar landen als Peru, Bolivia, Brazilië, Ecuador of Venezuela. Velen doen dat in hun eentje. Vaak ook in een groepje bekende onder elkaar of onder de paraplu van een vogelreisorganisatie. Ze kunnen rekenen op enerverende vogeldagen en een fikse groei van hun particuliere lijst. De meest soortenrijke natie van het continent en trouwens van de hele wereld is Colombia. Omdat het daar echter niet overal pluis is zijn er dat uit dat land wat minder vogelreisverslagen voorhanden. Maar 'wereldlijstvogelaars' zijn bereid veel te riskeren. Ook in Colombia marcheren ze dus in ganzenpas over junglepaden en langs de hellingen van de Andes.

Op zoek naar begeerde soorten

Om in Zuid-Amerika verzekerd te zijn van zoveel mogelijk soorten, is het verstandig gebruik te maken van een locale gids. Zorg voor iemand die zowel de weg als de vogels kent, die weet welke soorten waar zijn te vinden en bovendien het Engels machtig is. In Zuid-Amerika voldoen nog niet veel lieden aan die profielschets. Dus denkt u erover een beroep te doen op een gids, houdt dan rekening met een volle agenda. Want de populariteit van het continent als bestemming van vogelreizen groeit snel.

Er zijn vogels te vinden die qua postuur, kleuren, gedrag en geluid buitengewoon aanspreken en die bovendien niet gemakkelijk zijn te vinden. Die laatste eigenschap maakt voor velen zo'n soort extra begeerenswaardig. Maar ook al slagen de in het neotropische gebied op sjouw zijnde

vogelaars er in enkele van die spektakelsoorten waar te nemen, om tot een aanzienlijke opwaardering van de wereldlijst te komen, zetten die enkelingen weinig zoden aan de dijk. Dus moeten onze vogelaars aan de slag om 226 soorten miervogels te determineren, 212 ovenvogels, 47 muisspechten, 366 tirannen, 300 soorten kolibris, 51 manakins en nog meer veel op elkaar lijkende leden van soortenrijke groepen, die bovendien leven in biotopen waarin het niet gemakkelijk waarnemen is. Integendeel!

Ik beken dat ik niet in mijn element ben bij het gepluis om binnen die groepen de soorten op juiste naam te brengen. Zo'n excursie verloopt als volgt. Op sjouw door het tropisch regenwoud, is het daar vaak tijdenlang doodstil. Geen veer te bespeuren. Tot op boomtopniveau een grote groep vogels van allerlei pluimage het pad

De Rosse Tijgerroerdomp is talrijk. Wanneer in augustus de Pantanal deels droogvalt en de vis zich noodgedwongen moet terugtrekken in achterblijvende plasjes, krioelt het rond die poelen van de reigers en ooievaars, met daarbij ook Rosse Tijgerroerdampen, zij het dat deze altijd wat dekking houden.
Foto Gert Huyzers.

kruist. Een 'bird party'! Op slag staan de vogelaars met het hoofd in de nek naar boven te staren en beginnen ze elkaar kenmerken toe te roepen van het individu dat zij in de kijker hebben. Omdat ze dan meestal naar verschillende vogels kijken, volgen verwarrende ogenblikken en moet de locale gids coördinerend optreden. Bij dergelijke waarneemsessies sta ik meestal wat houdingloos terzijde, waarbij de schaarse inbreng zich beperkt tot het vermelden van de vogels die ik soms, door het bladerdak heen, boven het woud zie vliegen. Die krijgen geen aandacht, want de collega's zijn druk in de weer met problematische vliegenvangers, tangares of tirannen. Neen, mijn bescheiden plaatsje op het nationale overzicht van de wereldlijsters is geen eigen verdienste. Daarvoor ben ik schatplichtig aan excursiegenoten, vrienden en locale gidsen met wie ik op sjouw was in de bossen van Azie, Afrika en Zuid-Amerika. Tijdens die tochten nam niet alleen de lengte van mijn wereldlijst, maar ook het minderwaardigheidscomplex fors toe. Een voorbeeld. Zomer 2007 op reis door Zuidoost-Brazilië bevond zich in ons gezelschap een jonge landgenoot, Paul Hoekstra, student te Wageningen en bestuurslid van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, de NJN. Zijn naam gaan wij in de

toekomst twijfelloos meer horen. Paul had de determinatiekwesties van die honderden nieuwe, meestal veel op elkaar lijkende soorten dermate snel onder de knie, dat hij al gauw met juist gedetermineerde eigen ontdekkingen op de proppen kwam en over determinatiekwesties discussies

Zonder hulp van iemand die wist waar te zoeken hadden wij de Vale Reuzennachtzwaluw in augustus 2005 nooit gevonden. Door zijn verbijsterende mimicry doet de vogel wel zeer denken aan een boomstomp, zeker indien de bewuste boom onder dergelijke stompen zit.
Foto: Gert Huyzers.

aanging met de gidsen. Met succes! Eenmaal op naam gebracht, dan bleven de kenmerken of roep bij hem hangen. Tijdens de middagpauze, de siësta, ging hij door, zodat hij na een paar dagen kon refereren aan zijn particulier siëstalist, met daarop soorten om te watertanden. Met als gevolg dat tijdens de reis de omvang van het groepje siëstavogelaars steeds toenam. Trouwens, onze groep timmerde toch aan de weg. Kees de Jager ontdekte en fotografeerde een Smalvleugeldoradito, de tweede of derde waarneming voor Brazilië. Onze gids Fabiano Oliveira was dol enthousiast en voegde subiet de bewuste foto toe aan het reeds bij Kees ingediende verzoeklijstje om foto's. Fabiano stelde een publicatie in het vooruitzicht in 'Cotinga', het tijdschrift van de Neotropic Bird Club.

Transpantaneira

Die Smalvleugeldoradito ontdekte Kees in lage bermbosjes langs de Transpantaneira, de door het hart van de noordelijke Pantanal lopende weg, die voert van Pocone naar Porto Joffre. In dit bassin begint de Rio Paraguay en haar toevoerrivieren aan de tweeduizend kilometer lange loop zuidwaarts, richting Buenos Aires. De

aanleg van de 148 km lange weg vond plaats begin jaren zeventig van de vorige eeuw. Ook al omdat 126 bruggen nodig waren om onderweg alle waterlopen te overspannen, vergde de realisatie van de Transpantaneira drie jaar. Die bruggen zijn geconstrueerd van hout. Zomer 2007 zagen wij dat enkele van die bruggen wat waren opgekalefaterd. Niet ten onrechte. Drie jaar daarvoor waren wij er getuige van geweest hoe een met rundvee beladen vrachtcombinatie door zo'n brug was gezakt. Met de ongelukkige dieren werd omgesprongen op de wijze van 'in het veen kijkt men niet op een turfje'. Het tafereel van verwonde dieren met gebroken ledematen dat die ene blik in de gekapseisde oplegger opleverde, staat op het netvlies geëetst.

Het gebied van de Pantanal heeft in onze zomer haar droge tijd, die drie tot vier maanden aanhoudt. Daar is het dan winter. Het regenseizoen loopt van november tot april. Er valt dan 1000 tot 1400 mm water. De aan de randen van de Pantanal ontspringende rivieren die de Rio Paraguay voeden, zijn niet in staat al het water op te nemen, zodat deze aan het einde van de regens ver buiten hun oevers reiken. Het komt voor dat de Transpantaneira geblok-

Met zijn lange oranje poten, brede vleugels en lange staart is de Langpootkiekendief niet direct een harmonieuze vogelfiguur. De soort komt voor door heel Brazilië en is een vogel van savannes, moerasranden en mangrovebossen. Foto: Kees de Jager.

De buitengewoon luide roep van de Hyacinthara is karakteristiek voor de Pantanal. Dankzij bescherming gaat de soort weer wat vooruit. Zij zijn ook in nestkasten gaan broeden, onder andere in kasten die zijn opgehangen in de buurt van gastonderkomens. Foto: Gert Huyzers.

keerd raakt, waardoor het eindpunt Porto Joffre in een isolement komt. Veel sedimentatie dus die, samen met de steeds wisselende inundaties, in hoge mate het landschap van de Pantanal bepalen. De Transpantaneira-reiziger passeert een mozaïek van landschappen met smalle en brede rivieren, meren, moerassen en vloedvlaktes. Maar ook met verschillende typen, uitgestrekte bossen die het jaar rond droog blijven en met eindeloze 'cerrado's', dat staat voor savannes met verspreid schitterende oude bomen of lagere vegetaties. Dan weer voert de weg

langs grasvlaktes met onbegrensde gezichtseinder. Kortom, om de Pantanal in al zijn uitgestrektheid te zien en te beleven, zal de bezoeker moeten uitkijken naar een vliegtuigje. Laat u echter niet afschrikken, vanaf de Transpantaneira valt te genieten van alle landschapstypen en, niet onbelangrijk, ook van alle vogeldiersoorten die in de bewuste landschappen huizen. En dat zijn er veel. Zo'n 140 soorten per dag is geen uitzondering, dan wel inclusief Paul Hoekstras' siesta-lijst en de zeer aan te bevelen boottochten over de Pixaimrivier.

De habitats van de Blauwkruintrogon zijn lager gelegen vochtige subtropische of tropische bossen en zwaar aangetaste voormalige bosgebieden. Foto: Bart Huyzers.

Momenten

De Pantanal is het land van de adembenevende kobaltblauwe Hyacinthara, de grootste papegaai van deze wereld. Nadat als gevolg van massale vangsten voor de vogelhandel de stand rond 1990 tot ver onder de duizend paren gekomen was, komen ze nu weer wat uit het dal. Er zouden nu weer tussen de vijfduizend en zesduizend paren zijn. Bij het afscheid van de Pantanal in 2004, zagen wij er kennelijk zo onguur uit, dat subiet het busje werd geïnspecteerd of wij geen Hyacinthara's meesmokkelden. In ons beste Portugees betuigden wij ons grote instemming met het onderzoek. In 2007 konden wij zo door. Of wij zagen er betrouwbaar uit, of de

De Pantanal

De Grootsnavelstern is een onmiskenbare soort, dankzij de zware gele snavel en het patroon op de bovenzvleugels dat doet denken aan de tekening van een Vorkstaartmeeuw. Dit is een soort van de binnenwateren van Zuid-Amerika.
Foto: Bart Huyzers.

aandacht verslapt, hetgeen te betreuren zou zijn. 'Waar te beginnen', vraagt de Pantanalvogelaar zich af. En ook de vraag 'genieten van de massa of van het individu?' De massa van het verbazingwekkende aantal Slakkenwouwen en de honderden in droogvallende poelen samendrommende Grote en Amerikaanse Kleine Zilverreigers

Veel minder talrijk dan de Jabiroe is de Magoearl.
Foto: Gert Huyzers.

met hoog boven hen uit torende Jabiroes, de Boeing 747 van de vogelwereld. Of het individu, zoals een Kleine Fuutkoet, een adembenemende mooie Zonneral, de bizar gekleurde Moerasbuiserd of de steeds opnieuw verbazende Grootsnavelsterns. Kees de Jager ontdekte zijn Smalvleugeldoradito terwijl er rondom van een melkweg van vogels te genieten viel... dus oog voor het individu ondanks de massa.

Toen ons groepje in 2004 achter Pocone de eerste maal de Pantanal binnenkwam, hadden wij al een dag of tien Brazilië achter de rug. Met positieve ervaringen, ondanks dat er ook in dat land best veel mis zal zijn. Een aardige bevolking, die wel veel geluid om zich heen had, maar die een ogenschijnlijk geslaagde multiculturele gemeenschap tot stand had gebracht, een samenleving die ook nog eens mooie mensen opleverde. Ook een prima keuken, aan welke conclusie enkele intens genoten Churrascaria's, de Braziliaanse barbecue, aanzienlijk hadden bijgedragen. Vooral ook konden wij terugzien op geweldige vogelervaringen die, toegegeven, voor een belangrijk deel waren opgedaan op junglepaden. Daarbij hadden de tangarengroep zoveel aandacht in de wacht gesleept, dat

Wie de Agami-reiger wil waarnemen moet een boot hebben. Ook dan nog is het ongewis of het tot een treffen komt. Deze soort treedt maar zelden buiten (dichte) begroeiing. Het staat nog maar enkele jaren vast dat deze soort in de Pantanal aanwezig is. Foto: Kees de Jager.

zelfs een nieuw werkwoord viel toe te voegen aan onze taalschat: tanageren. ‘Wat gaan we vandaag doen, vogels kijken of tanageren?’ We zaten tegen de veertig soorten tangares. Met zelfs de Pantanal al in zicht, sjuowden we nog een poos door de hete en rafelige rand van Pocone, op zoek naar nog andere soorten. Met succes. Zodoende gingen we pas in de middag de Pantanal in. Daar vergden de eerste kilometers uren, wellicht ook een begrijpelijke reactie van Nederlandse polderjongens die na dagenlang bos de

ruimte binnengaan. Maar ook de vogels. Direct al Hyacinthara's, de reusachtige kobaltblauwe ara, het symbool van het gebied. Dan de eerste Jariboes, een Zonneral, vier soorten ibissen, een Amerikaanse Oehoe en drommen roofvogels en reigers. Het kon niet op, zodat wij pas tegen de avond doorgingen naar de Jaguar-lodge, honderd kilometer de Transpantaneira op. Deze rit bracht Schuitbekreigers en veel nachtzwaluwen. Geen eindeloze opsomming van alles waarvan in de Pantanal valt te genieten,

Als de Jabiroe op de grond is komt de gedachte niet zo snel op, maar wanneer er een langsvliegt ontkomt men er niet aan te denken 'Hier gaat de 747 van de vogelwereld voorbij'. Foto: Gert Huyzers.

De Jabiroe is het symbool van de Pantanal. De kolossale nesten in de verspreid staande bomen domineren het landschap.

Foto: Gert Huyzers.

maar uit de 'mèr a boire' een paar momenten uit de twee bezoeken. Bijvoorbeeld deze: een gids die zo goed het gekrijs van de Hyacinthara's kan nabootsen, dat de vogels van alle kanten komen aanvliegen. Stomverbaasd staan wij tussen bomen met daarin tientallen exemplaren. Of de ervaring tijdens een vaartocht bij invallende schemer over de Pixaimrivier, minutenlang oog in oog met een Agamireiger, geheel vrijstaand, voor deze soort een unieke positie. Roerloos zitten we in het bootje, tot grote vreugde van cohorten muggen. Dan die Vale Reuzennachtzwaluw, de fameuze potoo, als geboetseerd op zijn tak, die ons zonder hulp ongetwijfeld was ontgaan. Vervolgens die stroom van Nacundanachtzwaluwen op klaarlichte dag alle dezelfde kant op over een vlakte met rondom een onbegrensde gezichtseinder. Tot slot die Zwart-witte Kuifarend, te zien

Een groepje Hyacinthara's in de ochtendzon.
Foto: G. Huyzers.

vanaf de top van een uitkijktoren. Cirkelend, jagend op Chachalaca's en rustend in boomtoppen, later voortdurend geattaqueerd door Vleermuisvalken. Onze wederom dol enthousiaste gids Fabiano verklaarde dat een Zwart-witte Kuifarend eigenlijk helemaal niet kon in de Pantanal. Maar hij was er wel. En hoe!

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam, e-mail: glo@xs4all.nl.

LITERATUUR:

- Dijkse, A.J. (2007): Reisverslag Stichting Vogelreizen Brazilië 23 juli t/m 7 augustus. Den Hoorn.
Dubs, B. (1992): Birds of Southwestern Brazil. Schellenberg Druck AG, Pfäffikon. Switzerland.
Forrester, B.C. (1993): Birding Brazil. A check-list and site guide. John Geddes Irvine. Scotland.
Ouweneel, G.L. (2007): Tanageren. *het Vogeljaar* 55(3): 116-117.
Souza, D. (2006): All the birds of Brazil. Subbuteo Natural History Books. Shrewsbury. Verenigd Koninkrijk.